

AVCILIĞIN OSMANLI DEVLET YAPISINDAKİ YERİ: DOĞANCILAR

Libra Kitap, İstanbul 2019, 164 Sayfa, ISBN: 978-605-7884-04-6

Batuhan İsmail Kıran

(Kitap İncelemesi)

Dr. Edip Buraklı

Orcid: 0000-0002-4969-4617/Araştırmacı. Tarih ABD.

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 07 Temmuz 2021

Kabul tarihi: 07 Eylül 2021

Article history:

Received: 07 July 2021

Accepted: 07 September 2020

Dr. Batuhan İsmail Kıran tarafından 2019 yılında yayımlanan *Avcılığın Osmanlı Devlet Yapısındaki Yeri: Doğancılar* adlı kitap, yazarın *Osmanlı Saray Teşkilatında Doğancı Koşuşu* başlıklı yüksek lisans tezinin genişletilmiş hâlidir. Kıran'ın kendisinin de belirttiği gibi birinci ve beşinci bölümler bazı değişiklikler yapılmak suretiyle yüksek lisans çalışmasından devşirilmiştir. Eserin diğer kısımları da zengin bir arşiv hazinesinin eşsiz verileri sayesinde gün yüzüne çıkarılıp bilim âlemine sunulmuştur. Kapsamlı bir şekilde hazırlanmış olan bu kitap, ön söz, giriş, beş ana bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Ayrıca eserin içerisinde hiyerarşik bir kavram haritası ile tablolar da mevcuttur. Yazar, bilginin aktarılması ve daha iyi anlaşılması amacına hizmet eden bu unsurların yanında yurt dışındaki kütüphanelerde bulunan nadir eserlerden ve Osmanlı arşiv verilerinin görsellerinden de faydalanmıştır.

Eserin ön söz bölümünde, doğancılık müessesesinin yazar tarafından nasıl araştırma konusu seçildiğine yer verilmiştir. Yazarın eğitimi sırasında aldığı *Osmanlı Geri Hizmet Kurumları* adlı derste rastladığı doğancılar, yaptığı alanyazın taramasıyla dikkatini daha çok çekmiş ve böylece yüksek lisans tez konusu olarak seçmiştir. Edindiği verilerin doktora eğitimi sürecinde daha da artması üzerine, hem kapsamlı hem de müstakil bir Osmanlı doğancılığı kitabının oluşumuna katkıda bulunmuştur. Yazar, esasen sebep-i telif olarak da adlandırabileceğimiz bu kısımda, önemli bilgiler aktarmıştır. Merkezden taşraya doğru yayılan bir doğancılık ağının yazar tarafından ilk etapta hangi araştırma soruları ile ortaya konulmaya çalışıldığı açıkça görülmüştür. Bilimsel bir metnin en önemli araştırma basamaklarından olan bu kısım, okuyucuya aktarılmıştır. Bundan sonra ise giriş kısmına yer verilmiştir.

Eserin giriş kısmında, doğancılığın tanımına, doğancı kelimesinin kullanım alanlarına, dönemin edebî kaynakları ile bâz-nâmelerinden de istifade edilerek yer verilmiştir. Ardından yazar, eserin de ana kısmını oluşturan Osmanlı doğancılığının geniş yayılım alanına dikkat çektikten sonra konu hakkında ne gibi çalışmaların yapılmış olduğunu belirtmiş ve bu çalışmaların yetersizlikleri ile sınırlılıklarına değinmiştir. Yazar, çalışmanın ortaya çıkmasındaki ana soruları da detaylı bir şekilde sıralayarak ardından ilk bölüme geçmiştir.

Eserin birinci bölümü, *Doğancılık Müessesesine Genel Bakış* başlığını taşımakta ve bu ilk bölüm üç alt başlıktan meydana gelmektedir. Başlıklar sırasıyla *Doğancılık ve Kökenleri Üzerine*, *Avrupa Doğancılığı ve Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Döneminde Doğancılık* isimlerinden oluşmuştur. İlk alt başlıkta yazar, doğancılığın kökenlerini tespit etmeye çalışmıştır. Daha önceki arkeolojik buluntulardan yola çıkarak da bu aktivitenin Asurlar dönemine kadar tarihlendirilebileceğine değinmiştir. Özellikle sonraki dönemlerde dünyanın çeşitli yerlerinde karşımıza çıkıyor olsa da doğancılığın en popüler olduğu bölgenin, Orta Doğu coğrafyası olduğunu aktarmıştır. İkinci alt başlıkta ise Avrupa'da hangi dönemlerde hangi sosyal tabakaların bu spora önem verdiklerine değinmiştir. Yazar, özellikle bu kısımda rahiplerden devlet adamlarına ve az da olsa halk arasında bazı kişilerin bu spora olan tutkularından bahsetmiştir. Bilhassa Kutsal Roma İmparatoru II. Frederick tarafından kaleme alınan *De Arte Venandi Cum Avibus* adlı çalışmanın kuş bilimi (ornitoloji) alanında hazırlanmış ilk bilimsel çalışma olduğuna da değinmiştir. Birinci bölümün sol alt başlığı olan *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Döneminde Doğancılık* alt

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: edpbkrl@outlook.com

bölümü, kitabın ana kısmına hazırlık niteliği taşımaktadır. Yazar, bu kısımda Türklerde doğancılık faaliyetlerinin sınırlarını tespit etmeye çalışarak hangi dönemlerde ne gibi çalışmalar yapıldığını aktarmıştır. Özellikle Selçuklular döneminde Sultan Melikşah'ın avcılığa olan ilgisine dikkati çekmeye çalışmıştır. Osmanlı döneminde ise erken dönemlerden itibaren hanedan üyelerinin doğancılığa karşı tutumlarını, doğanlara karşı besledikleri sevgiyi aktaran yazar, taşradan ve diğer ülkelerden saraya doğru uzanan bir doğan ağının varlığına dikkat çekmiştir. Venedik, Boğdan ve Eflak'tan her yıl saraya gönderilen doğanlara ayrıntısıyla yer vermiştir. Bunun yanı sıra Mısır, Maraş, Aden, Erzurum, Adana ve Bosna gibi farklı bölgelerden de devlet adamları tarafından padişaha bu hayvanların gönderildiğini aktarmıştır. Bu denli geniş bir alandan saraya ulaşan bu kuşların bakımı, ehlileştirilmesi ve avda kullanılması için de merkez ve taşrada geniş bir doğancı teşkilatlanması oluşturulmuştur. Yazar, bu teşkilatlarla ilgili detaylı bilgiyi diğer bölümlerde ele almıştır.

İkinci bölümde yazar, Enderûn doğancılarına, bu doğancıların teşkilat yapısına, ağaları olan doğancıbaşının gelir, gider ve terfi hakkına yer vermiştir. Teşkilat şemasının yer aldığı 49. sayfada yazar, farklı odalara dağılmakla birlikte yapısını koruyan doğancıların hiyerarşik oluşumunu gözler önüne sermiştir. Bu doğancılar, özellikle Mısır'dan gelen doğanlar ile bizzat padişaha takdim edilen hayvanların teslim alınmasında, padişah ava çıkarken avın organizasyonu ile avlanması sırasında en yakınında bulunarak dikkati çekmişlerdir. Yazar, bu yakınlığın belli dönemlerde daha belirgin olduğuna da değinmiştir. Özellikle Avcı Mehmet döneminde, doğancıların çok iyi görevlere atanmalarını bu yakınlığa bağlamıştır.

Üçüncü bölümde, Birûn doğancılarına bu doğancıların hangi teşkilatlardan oluştuğuna, bu teşkilatların nasıl bir hiyerarşik yapıya sahip olduklarına teferruatlı bir şekilde değinmiştir. Bu teşkilatların en önemli özelliği geniş bir taşra yapılanmasına sahip olmalarıdır. Anadolu ve Rumeli'de çeşitli bölgelere yayılmış olan bu doğancı ağının yönetimi, merkezdeki çakırcıbaşı, şahincıbaşı ve atmacıbaşı tarafından organize edilmiştir. Bu yapının timarlarını, muafiyet haklarını koruyan ve yürüten Birûn teşkilatları, XIX. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüşlerdir. Kapsamlı ve akıcı bir şekilde aktarılan bu bölüm, literatürde geniş bir boşluğu doldurmuştur.

Dördüncü bölüm, bir önceki bölümde bahsedilen Birûn doğancı teşkilatının taşra yapılanmasını konu almıştır. Yazar, bu kısımda hangi bölgelerde yoğunluğun oluştuğunu ve bu yoğunluğa sebep olan coğrafi faktörleri değerlendirmiştir. 1564/65 yılına ait olan Anadolu ve Rumeli'de bulunan doğancıların dağılımı ile bu kişilerin hangi görevleri icra ettiklerini belirttiği Bazdaran Defteri de önemli bir veri sağlamıştır. Taşraya dağılmış olan bu doğancıların hangi haklara sahip oldukları, hangi vergilerden muaf tutuldukları ve görevleri karşılığında timarları ile bu timarların çocuklarına geçme şartlarını aktarmıştır. Timarlı doğancıların görev ve sorumlulukları ile tasarruf ettikleri timarların boyutunu detaylı ve açık bir şekilde sunmuştur. Bu kişilerin görevlerinin boyutu, kuşları teslim alıp başkente götürmeleri ve bölgesindeki doğancılarla görevleri karşılığı verdiği belgeler ile aslında bu yapının taşrada çok gelişmiş olduğunu görüyoruz. Ayrıca yazarın götürücü ve gürencilerin başkentte belli bir süre hizmet etmelerini voynukların çayır hizmetiyle özdeşleştirmesi önemli bir kurumsal benzerliği de açığa çıkarmıştır. Bununla birlikte muafiyetli doğancıların varlığına da değinen yazar, bu kişilerin en alt sınıfları oluşturduklarına, görevleri karşılığında vergilerden ve birtakım zorunluluklardan muaf tutulduklarına yer vermiştir.

Yazar son bölümde ise bu geniş ve kadim doğancı ağının çözülüş sürecini ve kaldırılma gerekçelerini aktarmıştır. Doğancı teşkilatlarının farklı dönemlerde işlevini yitirdiğini öncelikle belirtmeliyiz. Çünkü doğancı teşkilatlarının XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderek değerini yitirmeye başladığı anlaşılmıştır. Bunda yazarın da belirttiği üzere şehzadelerin taşraya çıkarılmayıp avdan uzaklaştırılmalarının, ateşli silahlara dayalı avcılığın yayılması, merkez ve taşradaki doğancıların görevlerini yerine getirmemeleri ile modern devlet yapısının XIX. yüzyılın başından itibaren benimsenme arzusu, bu teşkilatların önemini ve işlevini yitirmesine neden olmuştur. En dikkat çeken nokta yazarın da belirttiği üzere, avlanmaya aşırı ilgili bir padişah olan IV. Mehmet döneminden itibaren bu yapının giderek çözülmeye başladığıydı. Padişah, Enderûn doğancılarını belli bir zaman diliminde

saraydan çıkarmış ve bu teşkilatı kaldırmıştır. Özellikle kurumsal dönüşümün yaşandığı XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren doğancıların hızla vergilendirilmesi isteği binlerce yıl varlığını korumuş ve nesilden nesile aktarılmış olan doğancılık sanatının da önemini yitirmesine ve mevcuttaki gibi sınırlı bir kitle tarafından sürdürülmesine zemin hazırlamıştır.

Nitekim genel itibariyle akıcı, anlaşılır ve akademik bir anlatıma sahip olan yazar, ön sözde sorduğu soruları başarılı bir şekilde açıklamıştır. Tablo ve şemaların yanı sıra çağdaş görsellerin de tercih edilmiş olması çalışmaya ayrı bir zenginlik katmıştır. Çalışma sırasında geniş bir arşiv verisinin yanı sıra yabancı kaynakların da kullanılmış olması çalışmanın ciddi bir hazırlık süreciyle oluşturulduğunu ispatlamaktadır. Tafsilatlı bir doğancılık çalışması olan bu kitap, yazarın diğer kitabı olan *Padişah Hizmetine Adanmış Hayatlar: İç Oğlanları*¹ adlı çalışmasıyla birlikte kurum tarihi araştırmalarında önemli bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyim.

KAYNAKÇA

Başol, S., & Şahin, V. (2020). Padişah Hizmetine Adanmış Hayatlar: Osmanlı Sarayında İç Oğlanları. *Tarih Kritik Dergisi*, 6 (1), 23-32.

---

¹ Bahsi geçen kitapla ilgili tanıtıma bkz. Başol, S., Şahin, V. (2020). Padişah Hizmetine Adanmış Hayatlar: Osmanlı Sarayında İç Oğlanları. *Tarih Kritik Dergisi*, 6 (1).